

– oryginał *Kamienia Szabaki* pochodzi z przełomu VIII i VII w. prz. Chr. – albo starali się nadać kłopotliwemu tekstowi znaczenie magiczne; jednak zarówno zachowane hymny o charakterze panenteistycznym, jak i cześć oddawana P. za czasów Nowego i Starego Państwa (świadczą o tym popularność imion teoforycznych zawierających imię P.) wskazują na to, że już w Starym Państwie (XXVIII-XXII w. prz. Chr.) postrzegano go jako zwierającego wszystko stwórcę; nie utrzymała się koncepcja uznająca P. za bóstwo lokalne, które stało się ogólnopaństw. i krajowym ze względu na stołeczną rolę → Memfis; M.S. Holmberg stwierdziła, że od czasów najdawniejszych obiekty kultowe poświęcone jego czci znajdowały się w całym Egipcie.

H. Junker, *Die Götterlehre von Memphis*, B 1940; M.S. Holmberg, *The God P.*, Lu 1946; H. Frankfort, *Ancient Egyptian Religion*, NY 1948, Mineola 2000; E. Otto, *Monotheistische Tendenzen in der ägyptischen Religion*, WO 2(1955) 99-110; S. Morenz, *Gott und Mensch im alten Ägypten*, L 1964, Z 1984² (*Bóg i człowiek w starożytnym Egipcie*, Wwa 1972); E. Hornung, *Der Eine und die Vielen*, Da 1971, 2005⁶ (*Jeden, czy wielu? Koncepcja Boga w starożytnym Egipcie*, Wwa 1991); J. Assmann, *Ägypten. Theologie und Frömmigkeit einer frühen Hochkultur*, St 1984; W. Bator, *Mysł starożytnego Egiptu*, Kr 1993; A. Niwiński, *Bóstwa, kultury i rytuały starożytnego Egiptu*, Wwa 1993, 2004; W. Bator, *Religia starożytnego Egiptu*, Kr 2004.

Wiesław Bator

PTAK (łac. *aves*), zwierzę z podtypu kręgowców, występujące niemal we wszystkich biotopach ziemskich, obejmujące ponad 10 000 gatunków, charakteryzujące się umiejętnością latania; ze względu na cechy morfologiczne oraz walory użytkowe jest symbolem wielu wartości rel. i kulturowych.

W staroż. systemach symbolicznych p. ze względu na swoje przymioty gatunkowe oznacza wartości duchowe (wzniosłe), jest pośrednikiem między ludźmi a istotami boskimi, a zwł. zwiastunem ich woli; w konsekwencji wierzenia związane z p. wpłynęły na upowszechnienie się sposobu wyobrażenia aniołów jako postaci uskrzydłonych (→ anioł V); motyw p. pojawia się również w wielu → kosmogoniach, zwł. chiń. (Fenghuang), gr. (→ feniks) oraz egip., w której za stworzycielkę świata uznawano gęś, gdyż złożyła kosmiczne jajo, z którego wyklął się bóg słońca → Re (gęś była również atrybutem → Izidy); z symboliką solarną wiązano także → pawia, zwł. w wierzeniach babil. i chiń. (→ solarne bóstwa); w staroż. Grecji podobne znaczenie przypisywano kogutowi, który ponadto był symbolem życia i odradzającego się świata; ważne miejsce w wierzeniach ludów staroż. zajmowała także sowa, uznawana za symbol mądrości (w Grecji poświęcono ją → Atenie); w wierzeniach ludów Dalekiego Wsch. p. był zwiastunem szczęścia, wyższych stanów bytu, a także inteligencji i czystego poznania; p. uznawano też za mieszkaniec duszy osób zmarłych, co wpłynęło na rozwój idei wegetarianizmu, oraz używano jako zwierząt wróżebnych (→ wróżbiarstwo), odczytując los zwł. z ich lotu, apetytu lub głosu.

W ikonografii chrześc. p., tak jak → ryba, należy do najstarszych przedstawień towarzyszących wyobrażeniom → krzyża i → monogramu Chrystusa; symbolikę chrześc. ugruntowały liczne przekazy bibl., ukazujące p. jako zwiastuna dobrej nowiny (zwł. w opisie → potopu), woli Bożej oraz znak wybawienia; p. jest także symbolem pokoju, świętości i duszy ludzkiej, a szczeg. ważne w kulturze chrześc. stały się motywy → gołębiczy, → orła oraz → pelikana, związane z symboliką pneumatologiczną i chrystologiczną.

W literaturze pol. p. często jest symbolem wolności, np.czyżyk w popularnej bajce I. Krasickiego wyrażał wolność indywidualną, a bocian w literaturze romantycznej (m.in. *Moja piosnka* C.K. Norwida) wskazywał na wolność nar. i tęsknotę za utraconą ojczyzną; odmienne znaczenie przypisywano natomiast papugom, będącym znakiem ślepego naśladownictwa obcych wzorów i próżności, a także sępom, krukowi i wronom, które zwiastując nieszczęście, często towarzyszą opisom śmierci.

Bogata symbolika rel., a także wysokie walory użytkowe poszczególnych gatunków p. (należą do najwcześniej udomo-

wionych zwierząt), istotnie oddziaływały na ukształtowanie się p. jako jednego z najbardziej popularnych motywów zwierzęcych w sztukach plastycznych i heraldyce; jego wpływ silnie zaznaczył się również w onomastyce osobowej i topograficznej, a także obrzędowości, zarówno dawnej, jak i współcz. (np. zwyczaje związane z indykiem w ramach amer. Święta Dziękczynienia).

W. Kopalński, *Słownik symboli*, Wwa 1990, 2006, 343-345; S. Kłosiewicz, *Ptaki święte i przeklęte i inne*, Wwa 1998; S. Kobieliński, *Bestiarium chrześcijańskie. Zwierzęta w symbolice i interpretacji. Starożytność i średniowiecze*, Wwa 2002 (passim); E. Gigilewicz, A. Kuczyńska, *Gęś w kulturze*, w: *Wszystko o gęsi i gęsinie, czyli anserystyczne kulinaria i kulturalia*, Szwarcenowo 2010, 2011², 82-104; E. Gigilewicz, E. Matyaszewska, *Indyk w kulturze*, w: *Wszystko o indyku, czyli melezystyczne kulinaria i kulturalia*, Wwa 2011, 59-76.

Edward Gigilewicz

PTASZEK ANTONI EMIL, ur. 24 XI 1871 we Lwowie, zm. 29 X 1951 w Krakowie, zał. krakowskiej pol.kat. (starokat.) gminy wyznaniowej.

W 1896 wstąpił do zak. jezuitów w Starej Wsi, gdzie odbył nowicjat; 1900-03 studiował filozofię w Nowym Sączu; nast. uczył geografii i historii w Chyrowie do 1908, kiedy został skierowany na studia teol. w Krakowie; 1909 opuścił zakon i wyjechał do Rzymu, gdzie 1910 w Pap. Akademii św. Tomasza z Akwinu i Religii Kat. otrzymał tytuł doktora filozofii; w tym samym roku przyjął w Wiedniu święcenia kapł.; inkardynowany do lwowskiej archidiec. obrządku orm., został skierowany do pracy duszpast. w Czerniowcach, uczył tam religii i kierował bursą dla uczniów w par. obrządku orm.; 1911-12 był katechetą w szkole benedyktynek orm. we Lwowie, a od 1912 kierował bursą Zakładu Naukowego im. dr. Józefa Torosiewicza; 1915 został powołany do wojska i 1916 mianowany kapelanem polowym, a 1917 – lazaretów archidiec. wiedeńskiej; 1918 ożenił się w Budapeszcie, czego efektem była suspensa ze strony władzy kośc.; 1920 zamieszkał w Zabierzowie Bocheńskim i wstąpił do → Polskiego Kościoła Narodowego (powstałego pod koniec XIX w. w Stanach Zjedn.), stając się jego pierwszym duchownym w Polsce; 1921 rozpoczął bezskuteczne starania (z posłami sejmowymi K. Czapińskim i J. Stapińskim) o prawną legalizację Pol. Kościoła Nar. w Polsce; 1922 bp F. → Hodur powierzył mu organizację parafii pol.kat. w Krakowie i kierownictwo powstającego tam seminarium duch.; 1923-25 redagował 2-tygodnik „Polska Odrodzona”; od 1924 był pierwszym prob. parafii pol.kat. pod wezw. Zmartwychwstania Pańskiego; 1925 założył spółdzielnię wydawniczą Światło.

W 1925 P. doprowadził (na skutek nieporozumień z lokalnym zwierzchnikiem bpem F. Bończakiem) do rozłamu kośc., organizując autonomiczną gminę wyznaniową i zachowując wierność teologicznemu dziedzictwu bpa Hodura; otrzymała ona legalizację władz woj. Krakowa jako stowarzyszenie Gmina Starokatolickiego Kościoła im. Zmartwychwstania Pańskiego, uzyskała niezależność od zagr. jurysdykcji kośc., miała pol. liturgię i własny statut (*Statut Stowarzyszenia Gminy Wyznaniowej im. Zmartwychwstania Pańskiego w Krakowie*, Kr 1927); na początek liczyła ok. 80 (1927), później ok. 300 (1939) i ok. 420 (1944) wyznawców; po śmierci P. została jako parafia włączona (1959) do struktur Pol. Kościoła Narodowego.

F. Kwiatkowski, *Polski Kościół Narodowy*, Pz 1923, 29; Sz. Włodarski, *Historia Kościoła Polskokatolickiego*, Wwa 1964, 1 (passim); W. Wysoczyński, *Polskokatolizm. Geneza, dzieje, położenie prawne*, w: U. Küry, *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Anliegen*, St 1966 (*Kościół Starokatolicki. Historia, nauka, dążenia*, Wwa 1996, 450-451); Cz. Lechicki, *PSB XXIX 288-289* (bibliogr.); T.R. Majewski, *Biskup Franciszek Hodur i jego dzieło*, Wwa 1987, 144-145; E. Warchoł, *Polski Narodowy Kościół Katolicki w Polsce (1922-1952)*, Radom 1995, 37, 42-45, 158-159; Grzebień 552.

Stanisław Józef Koza

PTASZKOWO, parafia w dek. grodziskim w archidiec. poznańskiej. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1298; P. było kolejno własnością Ptaszkowskich, Opalińskich, Koszutskich,